

DAFTAR PUSTAKA

Arsip

ANRI, Arsip *Algemeene Secretarie*: Seri *Grote Bundel Besluit* (1891-1942), No. 3030.

ANRI, Arsip *Algemeene Secretarie*: Seri *Grote Bundel Besluit* (1891-1942), No. 1778.

ANRI, *Algemeene Secretarie*: Seri *Grote Bundel Besluit* (1891-1942) No. 3649.

ANRI, Arsip *Algemeene Secretarie*: Seri *Grote Bundel Missive GouvernementsSecretarie* (1890-1942).

ANRI, Arsip *Algemeene Secretarie*: *Grote Bundel* (1891-1942), No. 7556.

ANRI, Arsip *Secretarie Grote Bundel MGS* (1890-1942), No. 591.

Arsip laporan W.A.Zijp, dalam *Reorganisatie van het landschap Boschwezen*, 1928.

ANRI, Arsip *Binnenland Bestuur*, No. 1188.

ANRI, Arsip *Algemeene Secretarie*: *Grote Bundel* (1891-1942), No. 7556.

ANRI, Arsip *Algemeene Secretaris*: *Grote Bundel*, TZ GAG (1891-1942), No. 8448.

ANRI, Arsip *Algemeene Secretarie*: *Grote Bundel* (1891-1942), No. 7556.

ANRI, Arsip *Algemeene Secretarie*: Seri *Grote Bundel Missive Gouvernements Secretarie* (1890-1942).

ANRI, Arsip *Algemeene Secretarie*: *Grote Bundel* (1891-1942), No. 7556.

MvO C.J Van Kempen, Gubernur Sumatera Timur, 2 Agustus 1924-10 September 1928.

MvO JHR. B.C.C.M.M. Van Suchtelen, Gubernur Sumatera Timur, 29 Juni 1933-31 Januari 1936.

MvO C.E. Maier, Resident van Langkat, 28 Juli 1931.

MvO J. Rahder, Resident Oostkust van Sumatra, 16 Februari 1910.

MvO J. De Ridder, Controleur Serdang, 1921-1924.

MvO Mr. Gerritsesn, Controleur Serdang, 20 Juli 1938.

Zelfbestuur besluit Keradjaan Asahan, 19-Januari 1934, No. 53.

Zelfbestuurbesluit Keradjaan Negeri Langkat, Besluit No. 29, No. 12.

Buku dan Jurnal

Anderson, John, 1826, *Mission to the East Coast of Sumatra, in MDCCXXIII, under the Direction of the Government of Prince of Wales Island: Including Historical and Descriptive Sketches of the Country, and Account of Commerce, Population, and the Manners and Costums of the Inhabitans, and a Visit to the Batta Canibal States in the Interior*, Blackwood: London.

Anonym, 1934, *The Big Four*, Amsterdam: Gelum&Co.

Austin, K.G., dkk., 2017, "Shifting patterns of oil palm driven deforestation in Indonesia and implications for zero-deforestation commitments". *Land Use Policy*, Vol.69.

Bangun, Payung, dkk., 1977, *Sejarah Kebangkitan Nasional Daerah Sumatera Utara*, Jakarta: Depdikbud.

Baron de Raet, J.A.M. Van Cats, 1876, *Vergelijking van den vroegeren toestand van Deli, Serdang en Langkat met den tegenwoordigen*, Indische Land,- Taal,- en Volkenkunde,- Deel XXIII.

Basharsah II, Tuanku Luckman Sinar, 2006, *Bangun dan Runtuhnya Kerajaan Melayu di Sumatera Timur*, Medan: Yayasan Kesultanan Serdang.

Boomgaard, Peter, 1997, "Hunting and Trapping in Indonesia Archipelago, 1500-1900" dalam Peter Boomgaard, Freek Colombijn, David Hanley, *Paper Landscape: Exploration in the Environmental History of Indonesia*, Leiden: KITLV Press.

———, 1999, "Oriental Nature, Its Friends and Its Enemies: Conservation of Nature in Late-Colonial Indonesia, 1889-1949." *Environment and History*, vol. 5, no. 3.

Bool, H.J., 1903a, *De Chinese Immigratie naar Deli* (tanpa tempat dan penerbit).

- , 1903b, *Landbouwconcessie in de Residentie Oostkust van Sumatra* (tanpa tempat dan penerbit).
- Booth, Anne, 1998, *The Indonesian Economy in Nineteenth and Twentieth Century: A History of Missed Opportunities*, London: Macmillan Press.
- Blink, H.J., 1926, *Opkomst en Ontwikkeling van Sumatera als Economisch-geografisch Gebied met Schetskaartjes*, Uitgave van De Nederlandsche Vereeniging voor Economische Geographie, 's-Gravenhagen-Mouton&Co.
- Breman, Jan, 1997, *Menjinakan Sang Kuli: Politik Kolonial, Tuan Kebun, Kuli di Sumatera Timur pada Awal Abad ke-20*, Jakarta: PT pusataka Utama Grafiti.
- Broesma, R., 1919, *Oostkust van Sumatra: De Ontluiking van Deli*, Batavia: Javasche Boekhandel & Drukkerij.
- , 1922, *Oostkust van Sumatra: De Ontwikkeling van Deli*, Batavia: Javasche Boekhandel & Drukkerij.
- Buys, C. Brand, 1924, “Mededeeling over Pinus Merkusii Verband met de Mogelijkheid van het vestigen van een terpentijn en harsindustrie”, *Tectona*, Deel XXVI.
- Colombijn, Freek, 1997, *The Ecological Sustainability of Frontier Societies in Eastern Sumatera*, dalam Peter Boomgaard, Freek Colombijn, and David Hanley (Ed.), “Paper Landscape, Exploration in the environmental history of Indonesia”, Leiden: KITLV Press.
- Clemen, A.H.P., en J.TH. Lindblad, 1989, *Het Belang Van De Buitengewesten, Economische expansie en koloniale staatsvorming in de Buitengewesten van Nederlands-Indie 1870 - 1942*, Amsterdam:NEHA.
- Cremer, J.T., 1889, “Deli Schetsen: Geneeskundig Verpleging”, dalam *Eigen Haard*,
- Cribb, Robert, 1988, *The Politics of Environmental Protection in Indonesia*, Monash University: The Centre of Southeast Asian Studies.
- Crosby, Alferd, 2004, *Ecological Empire: The Biological expansion of Europe 900-1900*, New York: Cambridge University Press, 2004.
- De Haan, J. Van Breda, 1989, “Regenval en Reboisatie in Deli”, dalam *Mededeelingen uit 'S Landsplantentuin XXIII*, (Batavia: G Kolff&Co).

- Deli Maatschappij, 1919, *Deli Maatschappij Gedenkschrijft bij gelegenheid van het vijftig-jarig bestaan*. Disusun oleh J.F.L. de Balbian Vester. Amsterdam.
- , 1929, *Gedenkboek Deli Maatschappij 1869-1929*. Disusun oleh E. Enthoven. Amsterdam.
- Devi, T. Keizerina, 2004, *Ponale Sanctie: Studi Globalisasi Ekonomi dan Perubahan Hukum di Sumatera Timur 1870-1950*, Medan: Pascasarjana USU.
- Djoko Surjo dan Sartono Kartodirjo, 1991, *Sejarah Perkebunan di Indonesia: Kajian Sosial Ekonomi*, Yogyakarta: Aditya Media.
- Encyclopedisch Bureau Oostkust van Sumatera, 1918, *De Buitenzettingen Oostkust van Sumatera*, Deel II, *Aflevering 3, Eerste Stuk*.
- Fluynt, Ir. P.C.M, 1935, *Herbossching met deenen ter Oostkust van Sumatra, Tectona*, Deel XXVIII, 28 Jaargang.
- Gadgil, Madhav dan Ramachandra Guha, 1993, *This Fissured Land: An Ecological History of India*, Berkeley: University of California Press.
- Geertz, Clifford, 1976, *Involusi Pertanian: Perubahan Ekologi di Indonesia*, Jakarta: Bhratara.
- Gedenkboek D.P.V., 1929, *Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het vijftigjaarig bestaan van Deli Planters Vereeniging*. Disusun oleh P.W. Modderman, Batavia: Gedrukt Bij G. Kolff.
- Gedenkschrijt Arendsborg, 1928, *Gedenkschrift van Tabaks Arendsborg ter gelegenheid van het haar vijftigjarig bestaan*. Disusun oleh A. Hoyneck dan Papendrecht. Rotterdam.
- Gramberg, J.S.G., 1881, “*De Oostkust van Sumatera*”, dalam *Indische Gids*.
- Grove, Richard, 1992, “Origin of Western Environmentalis”, *Scientific American*, Vol. 267, No. 1.
- , 1997, *Ecology, Climate an Empire: Colonialism and Global Environmental History 1400-1940*, Cambridge: The White Horse Press.
- Gustaman, Budi, 2015, *Animal Welfare di Hindia Belanda: Perkembangan Wacana tentang Kesejahteraan Satwa 1896-1942*, Yogyakarta: Tesis UGM.

- Hagen, B.J., 1931, "*Ladangbouw*", *Tectona*, Deel XXIV, XXIV Jaargang.
- Hagen, B., 1890, *Die Pflanzen- un Thierwelt von Deli Auf der Oostkuste sumatera's*, Leiden: E.J. Brill.
- Heemster, M., 1926, *Bijdragen tot de Kennis van Afdeeling Asahan*, Amsterdam: Oostkust van sumatera Instituut.
- Hissink, D.J., 1904. "Een ander over Deli", dalam *Indische Mercur*.
- Hughes, Donald J., 2008, "Three Dimensions of Environmental History," *Environment and History*, Volume 14, Number 3.
- , 2016, *What is Environmental History?*, Cambridge: Polity Press.
- Hunger, W.F.T., 1904, "*Statistiek over van den Regenval van de tabaksondernemingen ter Oostkust sumatera*", *Mededeelingen 's Land Plantentuin*, LXIX, Batavia: G. Koff&Co.
- Ikhsan, Edy, 2015. *Konflik Tanah Ulayat dan Pluralisme Hukum: Hilangnya Ruang Hidup Orang Melayu Deli*, Jakarta: Yayasan Pustaka Obor.
- J. Ripple, William, dkk., 2019, "World's Scientist Warning of Climate Emergency", *Bioscience Journal*.
- Lah Husny, Tengku, 1975, *Lintasan Sejarah Peradaban dan Budaya Penduduk Melayu Pesisir Deli di Sumatera Timur*, Medan: Badan Penerbit Husny.
- Lindblad, J. Thomas, 1989, "Economic Aspects of the Dutch Expansion in Indonesia", 1870-1914, *Modern Asian Studies*, Vol. 23, No. 1.
- Lugt, CH. S., 1933, "*De Natuurbescherming in Nederlandsch-Indie*", *Tectona*, Deel XXVI.
- Loderichs, M.A., D. A. Buiskool, B. B. Hering, dkk, 1997, *Medan: Beeld van Een Stand*, Purmerend: Asia Maior.
- Lorzing, J.A., 1924, "*De Afdeeling Sibolangit van 's Lands Plantentuin (Oostkust van Sumatra)*", *Tectona*, Deel XIV.
- Mahadi, 1978, *Sedikit Sejarah Perkembangan Hak-hak Suku Melayu atas Tanah Sumatera Timur*, Bandung: Penerbit Alumni.
- Millner, A. C., E. Edwards McKinnon, dan Tengku Luckman Sinar, 1987, "A Note on Aru and Kota Cina." *Indonesia*, no. 26.

- McKinnon, E. Edwards, dan Tengku Luckman Sinar, 1981, A Note on Pulau Kompei in Aru Bay, Northeastern Sumatra, *Indonesia*, No. 32.
- Nawiyanto, 2007, *Environmental Change in Frontier Besuki, 1870-1970*, Disertation Thesis: Australia National University.
- Netscher, Elisa, 1864, "Togtjes in het gebied van Riouw en onderhoorighede: Landschap op Deli" dalam *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land,-en Volkenkunde*, Deel XIV.
- Nienhuys, J., 1903, "De Vesteging der Tabakcultuur op Deli", dalam *Indische Mercur*.
- Oostkust Van Sumatra Instituut, 1917, *Mededeelingen No. 18, Kroniek 1916*, Amsterdam: Uitgave van het oostkust van sumatra instituut.
- _____, 1931, *Mededeelingen No. 29 Kroniek 1930*, Amsterdam: *Oostkust van sumatra instituut*. Disusun oleh Ir. F.J.J Dootjes.
- _____, 1932, *Mededeelingen No. 20, Kroniek 1931*, Amsterdam: Uitgave van het oostkust van sumatra instituut. Disusun oleh Ir. F.J.J Dootjes.
- _____, 1937, *Mededeelingen No. 23, Kroniek 1936*, Amsterdam: Uitgave van het oostkust van sumatra instituut. Disusun oleh IR. F.J.J. Dootjes.
- _____, 1938, *Mededeelingen No. 24, Kroniek 1937*, Amsterdam: Uitgave van het oostkust van sumatra instituut. Disusun oleh IR. F.J.J. Dootjes.
- _____, 1940, *Mededeelingen No. 29 Kroniek 1939*, Amsterdam: Oostkust van sumatra instituut. Disusun oleh Ir. F.J.J Dootjes
- _____, 1941, *Mededeelingen No. 29 Kroniek 1940*, Amsterdam: Oostkust van sumatra instituut. Disusun oleh H. Veersma.
- Peluso Nancy Lee, 1992, *Rich Forest, Poor People: Resource Control and Resistance in Java*, Berkeley: University California Press.
- Pelzer, Karl, 1945, *Pioneer Settlement in The Asiatic Tropic: Studi in Land Utilization and Agriculture Colonization in Southeastern Asia*, New York: Internation Secretariat Institute od Pacific Relations.
- _____, 1985, *Toeian Keboen dan Petani: Politik Kolonial dan Perjuangan Agraria*, Jakarta: Sinar Harapan.

- Perret, Daniel, 1994, “De la forêt primaire aux plantations coloniales : les deux ruptures politiques et socio-économiques de la côte est de Sumatra-Nord” *de l'Ecole française d'Extrême-Orient*, Tome 81.
- , 2010, *Kolonialisme dan Etnisitas: Batak dan Melayu di Sumatera Timur Laut*, Jakarta: Kepustakaan Populer Gramedia.
- Pelly, Usman, 1994, *Peranaan Misi Budaya Minangkabau dan Mandailing*, Jakarta: Pustaka LP3ES Indonesia.
- Purwanto, Bambang, 1992, *From Dusun to The Market: Native Rubber Cultivation in Southern Sumatra 1890-1940*, Disertasi: University of London.
- Ridder, J., 1936, *De Invloed van De Westersche Cultures op De Autochton Bevolking ter Oostkust Van Sumatra*, Wageningen: H. VEENMAN & ZONEN.
- Ried, Anthony, 2005, *An Indonesian Frontier: Acehnese and Other Histories of Sumatra*, NUS Press and KITLV.
- , 1979, *The Blood of the People: Revolution and the End of Traditional Rule in Northern Sumatra*, Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- , 1997, “Inside Out: The Colonial Displacement of Sumatera Population”, dalam Peter Boomgaard, Freek Colombijn, and David Hanley (Ed.), *Paper Landscape, Exploration in the environmental history of Indonesia*, Leiden: KITLV Press.
- , 2007, *Asal Mula Konflik Aceh: Dari Perebutan Pantai Timur Sumatera hingga Akhir Kerajaan Aceh Abad ke-19*, Jakarta: Yayasan Obor Indonesia.
- Said, Mohmmad, 1990, *Koeli Kontrak Tempo Doeloe: Dengan Derita dan Kemarahannya*, Medan: PT. Penerbit Waspada Medan.
- Schade, W.H.M., 1928, *Geschiedenis van Sumatra's Oostkust*, Amsterdam: Oostkust van Sumatra Instituut.
- Senembah Maatschappij, 1939, *Senembah Maatschappij 1889-1939*. Disusun oleh C.W. Jansesn dan H.J. Bool.
- Stoler, Ann L., 1985, *Capitalism and Confrontation in Sumatra's Plantation Belt, 1870-1979*, The University of Michigan Press.

- Sudibyo, 2014, "Deforestasi Pantai Timur Sumatera dalam Novel Berpacu Nasib di Kebun Karet, Kuli, dan Doekoen karya Mandelon Szekely Lulofs", *ATAVISME*, Vol. 17, No. 1.
- Tarling, Nicholas, 1958, "The Relationship between British Policies and the Extent of Dutch Power in the Malay Archipelago 1784-1871," *Australia Journal of Politics and History*, Vol. 4.
- Thee Kian Wie, 1977, *Plantation Agriculture and Export Growth, An Economic History of East Sumatera 1863-1942*, LEKNAS-LIPI: LP3ES.
- Turner, F.J., 1920, *The Frontier in America History*, New York: Holt
- Van Bemmelen, R.W., 1949, *The Geology of Indonesia Vol. I A.*, The Hague: Gouvernement Printing Office.
- Van der Wall, R., 1959, *Richtlijnen voor een Ontwikkelings-plan voor de Oostkust van Sumatera*, Disertasi: Wegeningen Agricultural College.
- Van Langenberg, Michael, 1982, "Class and Ethnic Conflict in Indonesian's Decolonization Process: A Study of East Sumatra", *Indonesia*, No. 33.
- Van Zon, P., 1916, "*Bijdragen tot de Kennis der Boschgesteldheid van Residemie van Oostkust van Sumatra*", *Tectona*, IX Jaargang, aflevering V.
- Verslag Deli Maatschappij, 1894, *Voorheen en Thans gelegenheid voor het 25-jaarig Jubileum der Deli Maatschappij op 1 september 1894*.
- Von Oeffele, Armin, 1918, "*Landbouwtoestand ter Oostkust van Sumatera*" dalam *Kolonial Studien*, II, Vol. I.
- Volker, T., 1928, *Van Oerbosch tot Cultuurgebied: Een Schets van de Beteekenis van de Tabak, de Andere Cultures en de Industrie ter Oostkust van Sumatera*, Medan : Deli Planters Vereeniging.
- Wahyunto dan Ai Dariah, 2014, "Degradasi Lahan di Indonesia: Kondisi Existing, Karakteristik, dan Penyeragaman Definisi Mendukung Gerakan Menuju Satu Peta", dalam *Jurnal Sumberdaya Lahan* Vol. 8 No. 2.
- Wallerstein, Immanuel, 1974, *The Modern World System: Capitalist Agriculture and The Origin of The Europe World-Economy in The Sixteenth Century*, New York: Academic Press.
- Westerman, William, 1901, *De Tabakscultuur op Sumatera's Oostkust*, Amsterdam: J.H. De Bussy.

- Westenberg, C.J., 1914, "Adatrecht en Adatrechtpleging der Karo Batak", *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië*, Deel 69.
- Wertheim, Wim. F., 1956, *Indonesian Society in Transition: A Study of Social Change*, Bandung: Sumur Bandung.
- , 1993, Conditions on Sugar Estates in Colonial Java: Comparisons with Deli. *Journal of Southeast Asian Studies*, 24(2).
- Witten, Tony, dkk, 2000, *The Ecology of Sumatra*, Singapura: Periplus Edition.
- Worster, Donald, 1988, *The End of The World: Perspectibe on Modern Evironmental History*, New York: Cambrigde University Press.
- , 1994, *The Wealth of Nature Evironmental History and The Ecological imagination*, New York: Oxford University Press.
- , 2004, *Dust Bowl: The Southern Plains in the 1930s*, New York: Oxford University Press.

Internet, Koran dan Majalah, dan Terbitan Resmi

Internet

- <https://www.cnnindonesia.com/ekonomi/20190318183118-92-378457/indonesia-akan-lawan-diskriminasi-sawit-uni-eropa-ke-wto>
- <https://www.bbc.com/indonesia/indonesia-47663602>
- <https://www.cnnindonesia.com/ekonomi/20170320174515-92-201508/riset-ipb-de-forestasi-indonesia-bukan-disebabkan-kebun-sawit>
- <https://bbksdasumaterautara.com/ca-dolok-tinggi-raja/>
- <https://bbksdasumaterautara.com/ca-batu-gajah/>
- <https://bbksdasumaterautara.com/twa-lau-debuk-debuk/>
- <https://bbksdasumaterautara.com/ca-sibolangit/>
- <https://bbksdasumaterautara.com/ca-batu-ginurit/>
- <https://bbksdasumaterautara.com/ca-liang-balik/>
- <http://tfcasumatera.org/leuser-ecosystem-and-leuser-national-park/>
- <http://ditjenppi.menlhk.go.id/kcpi/index.php/info-iklim/perubahan-iklim>

<https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-7217451/Beavers-dams-useful-environment.html>

<https://www.vox.com/2019/9/17/20864740/greta-thunberg-youth-climate-strike-fri-days-future>

<https://www.nbcnews.com/news/world/flood-fire-plague-climate-change-blamed-disasters-n1082026>

Koran dan Majalah

Algemeene Handelsblad, 18 Maret 1929.

Algameene Handelblad, 29 Agustus 1938.

Bataviaasch Nieuwsblad, 6 Oktober 1923.

Bataviasche Nieuwsblad, 2 Desember 1939.

De Indische courant, 29 Oktober 1925.

De Indische Courant, 28 Juni 1929.

De Indische Courant, 24 Desember 1935.

De Indische Courant, 23 April 1938.

De Sumatera Post, 17 April 1907.

De Sumatra Post, 3 September 1907.

De Sumatera Post, 10 Juli 1908.

De Sumatra Post, 17 Oktober 1910.

De sumatera Post, 23 Agustus 1911.

De sumatera Post, 24 Oktober 1911.

De Sumatra Post, 24 Februari 1912.

De Sumatera Post, 19 Juni 1912.

De Sumatera Post, 12 Agustus 1915.

De Sumatra Post, 16 April 1919.

De Sumatra Post, 5 Septemer 1924.

De Sumatra Post, 05 Juni 1929.

De sumatera Post, 31 Januari 1930.

De Sumatra Post, 19 November 1931.

De Sumatra Post, 06 Oktober 1932.

De sumatera Post, 5 Desember 1935.

De Sumatra Post, 24 Maret 1937.

De Sumatra Post, 2 April 1937

De Sumatra post, 13 November 1937.

De sumatera Post, 4 Mei 1938.

Het nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indië, 17 Desember 1929.

Het Nieuws van de dag voor Nederlansch-Indie, 4 September 1933.

Indische Mercur, 5 November 1905.

Indische Mercur, 3 April 1906.

Nieuws Rotterdamsche Courant, 23 september 1927

Nieuws Rotterdamsche Courant, 21 september 1927

Nieuw Rotterdamsche Courant, 24 Mei 1929.

Nieuw Rotterdamsche Courant 24 Mei 1929.

Nieuwe Tillburg Courant, 21 Januari 1939.

Soera Djawa, 18 Februari 1918 No. 4.

Tijdschrift voor economische geographie, jaargang 9, no. 2, 1918.

Terbitan Resmi

Regeeringsalmanaak voor Nederlandsch-Indie 1879, Eerste Gedeelte: Grondgebied en Bevolking van Het Bestuur van Nederlandsche-Indie en Bijlagen.

Regeeringsalmanaak voor Nederlandsch-Indie 1881, Eerste Gedeelte: Grondgebied en Bevolking van Het Bestuur van Nederlandsche-Indie en Bijlagen.

Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indie 1886, Eerste Gedeelte: Grondgebied en Bevolking van Het Bestuur van Nederlandsche-Indie en Bijlagen.

Regeeringsalmanak, voor Nederlandsch-Indie 1891, Eerste Gedeelte: Grondgebied en Bevolking van Het Bestuur van Nederlandsche-Indie en Bijlagen.

Regeerings Almanak voor Nederlandsch-Indie 1901, Eerste Gedeelte: Grondgebied en Bevolking van Het Bestuur van Nederlandsche-Indie en Bijlagen

Regeerings Almanak voor Nederlandsch-Indie 1913, Eerste Gedeelte: Grondgebied en Bevolking van Het Bestuur van Nederlandsche-Indie en Bijlagen.